

Rojewski, Andrzej / Szwejkowski, Krzysztof

Z dziejów kultu Matki Boskiej Koziobrodzkiej

Studia Płockie 21, 137-153

1993

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Z DZIEJÓW KULTU MATKI BOSKIEJ KOZIEBRODZKIEJ

W XVI wieku Polska, jak wiele innych krajów chrześcijańskich przeżywała okres reformacji religijnej. Protestantyzm, odrzucając rolę i znaczenie pośrednictwa urzędu Kościoła w kontynuowaniu dzieła zbawienia, nie uznawał również udziału Maryi w rozdawnictwie łask opiekuńczych, a tym samym przeciwstawiał się Jej liturgicznemu kultowi.

W wieku XVII jansenizm, z kolei kwestionował możliwość zbawiennego wstawiennictwa Maryi przyczyniając się do zubożenia wiernych wobec Jej kultu. W sytuacji zagrożenia ze strony reformacji, część Matki Boskiej zyskała wielu obrońców w czołowych teologach tego okresu. Wymienić można wśród nich jezuitów: Salmerona (+ 1585), Suareza (+ 1617), Piotra Kanizjusza (+ 1597), Roberta Bellarmina (+ 1621) oraz Ludwika M. Grignon de Montfort (+ 1716).¹

Kościół w Polsce przetrwał trudny okres reformacji. Ukoronowaniem tego było m.in. uroczyste ogłoszenie Matki Bożej Królową Polski, przez króla Jana Kazimierza w 1656 r.²

Żywy kult Maryi z okresu, o którym mowa przejawiał się zwłaszcza w czci Jej licznych wizerunków. Wiele z nich uchodziło za łaskami słynące i cudowne. Szczególnie od drugiej połowy XVII wieku tworzyły się w Polsce liczne ośrodki lokalnych kultów maryjnych.³

Jednym z powstałych w tym okresie, na Mazowszu są Koziebrody. Istniejący tam kult obrazu Matki Boskiej Częstochowskiej będzie przedmiotem niniejszego opracowania. Jego bazę źródłową stanowią protokoły wizytacyjne z lat: 1817-1842 i 1947-1981. Są to jedyne archiwalia dotyczące parafii i kościoła świadczące o kulcie Obrazu w Koziebrodach.

Opracowanie niniejsze ma charakter pionierski ze względu na brak jakiegokolwiek monografii miejscowości czy parafii w Koziebrodach. Dane historyczne dotyczące kultu Matki Bożej Częstochowskiej w tej miejscowości rozmieszczone są w wielu opracowaniach związanych przede wszystkim z historią kultu Maryjnego w Polsce.

W niniejszym opracowaniu zajmiemy się najpierw początkami kultu obrazu Najświętszej Maryi Panny w Koziebrodach, następnie podejmiemy problem rozwoju Jej czci, by wreszcie omówić formy i przejawy kultu.

I. POCZĄTKI KULTU MATKI BOSKIEJ W KOZIEBRODACH

Historia kultu Matki Boskiej w Koziebrodach zaczyna się już ponad dwa i pół wieku temu. Pierwsza wzmianka o czci obrazu pochodzi z 1711 r.

Zanim jednak zajmiemy się początkami kultu, omówimy najpierw fundację kościoła parafialnego i jego dzieje. Następnie, w oparciu o dostępne materiały dokonamy analizy ikono-

graficznej obrazu. Wreszcie wskażemy na pierwsze oznaki czci obrazu Matki Boskiej Koziebrodzkiej.

1. Fundacja kościoła i jego dzieje

Nazwa miejscowości wywodzi się najprawdopodobniej od otaczających ją słabych, kąpiastych łąk zwanych przez lud „kozimi brodami”.⁴ Od nazwy wsi wywodzi swój początek ród Koziebrodzkich określany jako: „dom możny i rozrodzony”.⁵ Ród był skoligacony z magnatami, stąd zapewne cechowała go także „dworna i buńczuczna” postawa.⁶

W miejscu, gdzie stał drewniany dworek, własność Thuna (spłonął w sierpniu 1963 r.),⁷ wznosił się pałac, do którego zjeżdżali liczni goście na zabawy i polowania. Po udanych łowach szlachta jechała w myśliwskim ubraniu do Drobina na nabożeństwo, aby podziękować za nie Bogu.⁸

Jak pisze cytowany tu Załuski: „Było to nie w smak pobożnym panom, iż u siebie nie mieli kościoła a udawać się musieli na modlitwę po niewygodnej drodze do Drobina. Przeto przysłała im myśl chwalebna - wybudować dom Boży u siebie - w Koziebrodach”.⁹ Wybudowali więc kościół z modrzewia i zaopatrzyli go w odpowiednie sprzęty a do odprawiania nabożeństw sprowadzili zakonnik, utrzymując go swoim kosztem. Do tego kościoła przychodził także lud wiejski, ponieważ do Drobina było daleko. Powstała wówczas myśl odłączenia się od Drobina i utworzenia w Koziebrodach nowej niezależnej parafii.¹⁰ Aby tę myśl zrealizować dziedzice, rodzeni bracia, Bolesta z Koziebród i Mikołaj z Kuchar¹¹ udali się do biskupa płockiego Dobiesława.¹² Wspomniany Biskup, po zweryfikowaniu przedłożonych petycji, erygował samodzielną parafię w Koziebrodach.¹³

Odnośnie daty erekcji spotykamy jednak rozbieżne opinie. R. Filochowski, W. Gawarecki i W. Załuski podają datę 12 lipca 1373 roku.¹⁴ Nowsze jednak opracowania podają datę 16 lipca 1376 roku.¹⁵

Erekcję parafii potwierdza Biskup Jakub z Kurdwanowa.¹⁶ 31 grudnia 1420 roku¹⁷ „My Jakub z Bożej Łaski, Biskup Płocki, na wieczną rzeczy pamięć niniejszym piśmem urzędowym podajemy do wiadomości, iż Piotr rzadca Kościoła Koziebrody, mąż przymioty prawa posiadający, wylegitymowany stawivszy się osobiście w Urzędzie naszym w mieście Pułtusk, przedstawił Nam dokument żadnemu podejrzeniu nie ulegający pierwotnej Erekcji i uposażenia kościoła Koziebrody, upraszając nas o zatwierdzenie przede wszystkim powagą i Urzędem naszym powołanego przywileju, którego osnowa była jak następuje: My, Dobiesław z Łaski Opatrzności Boskiej Biskup Płocki niniejszym piśmem na wieczną rzeczy pamiętkę do wiadomości podajemy, iż czcigodny mąż Jakub, kanonik katedralny, Romazego tytułowany, jak niemniej Bolesta z Koziebród, Mikołaj z Kuchar, dziedzice i nawzajem bracia rodzeni, osobiście przed nami stawając, przedstawiają iż skutkiem znacznej odległości kościoła Drobina, jak niemniej i głównie w czasach zimy, niepogody, złej drogi, mieszkańcy wsi Koziebrody i innych wsi wystawiani będą na odbycie z trudnością podróży do kościoła Drobina, a tem samym w sprawie i interesie zbawienia duszy swojej w dopełnieniu obowiązków i powinności Chwały Boga dotyczących się są nader przeszkodzeni, skutkiem czego wyżej wyrażeni i powołani Panowie, osobiście stawający, Dziedzice Właściciele dopraszali się o zarządzenie skuteczne wymienionym tu niedogodnościom [...]”.

My więc z Bożej łaski Biskup Jakub, wyżej wyrażony czyniąc zadość przedstawionym Nam żądaniom i prośbom wymienionego Piotra, Rządcy Kościoła w Koziebrodach umacniając Go w wszelkich prawach, przywilejach mocą i powagą Urzędu Naszego utwierdzamy wymienione wsie wraz z ludnością oboje płci w nich się znajdującą tudzież z tytułem służebności, poboru dziesięcin przez Dobiesława Biskupa Brata Naszego, nadanych, przeznaczono-

nych, nadajemy do poboru, upowazniamy nie tylko na teraz ale i w przyszłości. Z uwagi zaś, iż kościół w Koziębrodach w czasie upłynionej wojny, rozruchu, tudzież klęsk wojennych przez naród Litewski był napadany, zniszczony ze sprzętów kościelnych zupełnie ogołocony, z uwagi więc tej, w pomoc przybywając ile z Nas być może, oddajemy i naznaczamy dla wymienionego kościoła dziesięcinę wytyczoną ze wsi Bory, w powiecie płockim położoną, do której wnoszenia i wydania obowiązani są właściciele, dziedzice tamże mieszkający, nadto w razie sprzedania lub wykradania gruntu na pomienionej wsi i takowego przeznaczenia oddania na użytek włościan, również z tej przestrzeni ziemi zastrzegamy dziesięcinę krytyczną dla kościoła Koziębrody. W dowód wiary publicznej pieczęcią naszą większą Dokument ten zaopatrzyć rozkazaliśmy. Dzieło się w Pułtuskus dnia ostatniego grudnia 1420 roku, konsekracji naszej dwudziestego czwartego roku¹⁸.

Pierwszym proboszczem parafii Koziębrody był więc ks. Piotr, dotychczasowy rektor tegoż kościoła.

Niedługo jednak po erekcji następuje upadek parafii i kościoła ponieważ, jak pisze Załuski: „jedni umarli śmiercią naturalną, drudzy na wojnach wyginęli, a inni przenieśli się na urzędy publiczne gdyż wiadomo, że w roku 1434 Wojciech z Koziębród był sekretarzem prymas, a podpis Władysława figuruje na protokole elekcji króla Jana Sobieskiego¹⁹. Majątek w rękach plenipotentów zaczął także podupadać co spowodowało, że nie było pieniędzy na utrzymanie kościoła. Reszty dokończyły napady nieprzyjaciół. Parafia w Koziębrodach upadła. Czasami tylko włościanie zwozili jakiegós zakonnika, który odprawiał im Mszę św.²⁰ Kościół byłby całkowicie upadł, gdyby nie przybył w roku 1540 do Koziębród ks. Jan Zdziarski. Mając dokument erekcyjny udał się on do biskupa Jakuba Buczackiego²¹ prosząc, aby ten przywrócił prawa kościołowi koziębrodzkiemu. Biskup przeczytawszy dokument, wydał na piśmie polecenie, aby parafię wznowić i urządzić jak należy. Odtąd, już bez przerwy, kościół w Koziębrodach posiadał prawa parafialne.²²

W 1540 r. wzniesiono nową świątynię (22 x 10 m) pod wezwaniem świętych Jakuba, Wawrzyńca i Doroty a pod koniec XVI w. jej ściany zostały ozdobione malowidłami.²³ Budynek kościelny ciągle jednak wymagał remontów. W roku 1722 kościół został wyremontowany a być może i przebudowany przez Mikołaja Łaszczyńskiego jak wskazuje na to odbyta w roku 1724 wizytacja.²⁴ Następną zaś wizytacja z 1750 r.²⁵ za rządów bpa Sebastiana Dembowskiego²⁶ potwierdza konieczność remontu.²⁷

W kościele znajdowało się wówczas pięć ołtarzy: główny, w którym umieszczony był obraz Najświętszej Panny Częstochowskiej łaskami słynący, drugi, po prawej stronie, świętego Jakuba i świętej Doroty, trzeci, po lewej stronie, św. Krzyża, w czwartym umieszczony był obraz Zwiastowania Najśw. Panny, w piątym zaś świętego Wawrzyńca.²⁸ Wokół kościoła znajdował się cmentarz z mурowaną kostnicą, na którym chowano zmarłych aż do roku 1812.²⁹

W wizytacji dziekańskiej odbytej w 1817 r. stwierdza się, że „Kościół Parafialny drewniany gontami pokryty, długości łokcia 38, szerokości łokci 16 mający bliskim upadkiem grozący. Ściany są zupełnie popsute od starości, wierzchu nowego nie warte a tem bardziej podłoga, która jest podobnież zła³⁰. W 1840 roku, za staraniem kolatora Rajmunda Chamskiego i Proboszcza Piotra Kwiatkowskiego kościół został wyremontowany. W 1874 r. świątynię rozebrano. Na jej miejscu wybudowano w 1880 r. nowy kościół. Tym razem była to budowla murowana, wzniesiona kosztem parafian i proboszcza, księdza Kwiatkowskiego, który w tej parafii duszpasterzował 60 lat (1832-1892). Nowy kościół poświęcił ks. prałat Pawłowski a konsekrował go ks. Henryk Kossowski, biskup sufragán płocki.³¹ Kościół ten został wzniesiony w stylu neobarokowym według projektu architekta J. Góralskiego. W latach 1902-1903 został powiększony według projektu architekta G. Szyllera.³² W

sierpniu 1921 roku przybył do Koziebród ks. Stanisław Krzykowski, który wybudował obecne prezbiterium, założył podłogę w kościele oraz ufundował trzy nowe dzwony. Głównym ofiarodawcą był „kierownik polonii koziebrodzkiej w USA” Józef Jan Kasiciński z Milwaukee, który bardzo poważnie przyczynił się do budowy, w 1956r., kaplicy Matki Bożej Królowej Polski. Wzniesiono ją na cmentarzu w kształcie ośmiokąta.³³

W roku 1962 rozpoczął się Sobór Watykański II. Aby uprosić łaski dla uczestników Soboru, w każdej parafii odbywały się dni modlitw. W Koziebrodach ten dzień wypadł 8 grudnia w uroczystość Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Marii Panny. Na tę uroczystość cudowny obraz Matki Bożej z głównego ołtarza został oddany do konserwacji.

W sierpniu, w niedzielę 1963 r. wybuchł w Koziebrodach pożar. Spłonęło wtedy 2/3 wsi, między innymi trzy budynki parafialne: organistówka, szopa i stodoła, użytkowane przez pracowników kościelnych.³⁴

W roku wielkiego Jubileuszu Tysiąclecia Chrześcijaństwa w Polsce (1966) parafia przyjmowała Obraz Nawiedzenia i oddała się w macierzyńską niewolę miłości Matce Najświętszej. W roku 1973 parafia Koziebrody obchodziła 600 lat istnienia. W dniu 9 maja 1976 r. Koziebrody przeżywały peregrynację Obrazu Matki Boskiej Częstochowskiej. Na uroczystościach tych był obecny ks. bp Bogdan Sikorski, ordynariusz plocki.³⁵

2. Analiza ikonograficzna obrazu Matki Boskiej Koziebrodzkiej

Najstarszym czczonym obrazem Bogurodzicy w Polsce jest obraz Matki Boskiej Częstochowskiej, otaczany kultem władców i narodu.³⁶ Wizerunek Bogurodzicy stanowił swego rodzaju opiekuńczą relikwię dziedzictwa narodowego.

Taką rolę w Izraelu pełniła przede wszystkim Arka przymierza, która chroniła Naród Wybrany i była znakiem obecności Jahwe w narodzie. Taki zwyczaj traktowania świętych wizerunków jako opiekuńczych relikwii chroniących przed siłami wroga przyjęł się na obszarze świata bizantyjskiego. Z wizerunkami tymi wiąże się zawsze kult państwowy i militarny.³⁷ „Dowodzi tego zarówno starszy kult Mandylionu - Oblicza Chrystusa nie ręką ludzką malowanego, jak też kult różnych typów wizerunków Bogurodzicy, wśród nich wizerunku Hodegetrii - Maryi Pośredniczki u Boga Ojca i Syna proszącej za ludzkością, przedstawionej w półpostaci z Dzieciątkiem Jezus na lewym ramieniu”.³⁸ Do typu Hodegetrii zalicza się również obraz Matki Boskiej Częstochowskiej.

Według teologii zachodniej kult świętych obrazów odnosi się do osoby na nim przedstawionej. Rolą obrazu jest przyozdobienie kościoła, pisze Zofia Rozanow i „przywołanie na pamięć minionych wydarzeń. Jednakże obrazy słynące łaskami, podobnie jak relikwie, stanowią zawsze przedmiot kultu religijnego”.³⁹

Ikona w pojęciu teologicznym Kościoła Wschodniego stanowi wyraz objawienia Bożego i na równi z Ewangelią jest nieodłącznym składnikiem kultu. Może on przedstawiać tylko osoby: Chrystusa, Bogurodzicy i Świętych. Ikona nie tylko przedstawia, lecz także przekazuje boskość swego pierwowzoru. Ukryta jest w niej świętość jej prototypu, zaś wierny przez ikonę uczestniczy w tej łasce. W tym sensie każda ikona jest cudowna.⁴⁰

Zofia Rozanow pisze: „Jako ikony cudowne czczone są jednak te, które przejawiały swoją moc szczególnie jasno i dostęпно. Wśród tych ikon najwięcej jest wizerunków Bogurodzicy”.⁴¹ Ponieważ Maryi została powierzona cała ludzkość, dlatego też po Wniebowzięciu, przebywając w niebie, uczestniczy także w życiu doczesnego świata, obecność swoją objawiając w cudownych ikonach. Termin więc „Hodegetria” nie oznacza w teologii Kościoła Wschodniego tylko Maryi Pośredniczki u Syna, lecz może być rozumiany również jako wizerunek, który w sposób szczególnie pośredniczy w Jej tajemniczej obecności.⁴²

W Obrazie Częstochowskim czci się przede wszystkim Jej obecność, a na drugim niejako planie, zgodnie z teologią łacińskiego zachodu, relikwię i pamiątkę związaną z ziemskim żywotem Maryi.⁴³ Zdaniem Zofii Rozanow: „Wizerunek Częstochowski należy do bizantyjskiego typu Hodegetrii, to znaczy Maryi Panny - Matki Boga, Orędowniczki u Syna, wstawiającej się za ludzkością oraz przewodniczki wiodącej do Chrystusa.

Według przyjętego dla tego typu schematu, Maryja przedstawiona jest frontalnie, z prawą ręką złożoną na piersi i Dzieciątkiem Jezus na lewym jej ramieniu. Jezus zwrócony ku Matce, prawą rączką czyni znak błogosławieństwa, w lewej zaś trzyma zwój lub księgę Ewangelii”.⁴⁴ Na prawym policzku Matki Boskiej są cięcia - blizny. Dwie największe, niemal równoległe, przechodzą skośnie przez policzek od połowy nosa aż do szyi, przecięte u góry poprzeczną rysą. Dwie mniejsze blizny - cięcia, znajdują się z prawej strony szyi. Maryja prawą rękę skośnie składa na piersi, na lewej poprzez połę płaszcza, trzyma siedzące Dzieciątko. Dzieciątko spogląda nie ku Matce, lecz przed siebie, wprost na patrzącego.⁴⁵ „Mimo że schemat układu obrazu Matki Boskiej Częstochowskiej jest rozpowszechniony od wieków w sztuce chrześcijańskiej, żadna, nawet najdoskonalsza kopia czy artystyczna reprodukcja nie jest w stanie oddać wyjątkowego i nieuchwytnego piękna oryginalnego wizerunku”.⁴⁶

W 1621 r. Synod Krakowski pod przewodnictwem bpa Marcina Szyszkowskiego zaleca malarzom polskim brać za wzór Obraz z Jasnej Góry.⁴⁷ „Zalecenie to znalazło posłuch, gdyż na 242 obrazy Matki Najświętszej 121 jest naśladownictwem Madonny Hodegetrii”.⁴⁸ Jak wspomniano obraz w Koziebrodach przedstawia wizerunek Matki Boskiej Częstochowskiej. Jest on umieszczony w głównym ołtarzu kościoła.⁴⁹

Obraz jest namalowany farbą olejną na płótnie rozpiętym na krosnach, w kształcie foremnej prostokąta o wymiarach 133 x 85 cm. Płótno obrazu jest rzadkie, bardzo sztywne bo dublowane. Obraz malowany jest na zaprawie dość grubej, w tonach ciemnych brązów, z użyciem złota w obrzeżeniach szat oraz w gwiazdach, znajdujących się na tle i na szatach postaci.⁵⁰ Jest to wierna, chociaż nie najlepsza, siedemnastowieczna kopia obrazu Matki Boskiej Częstochowskiej, średniej wielkości, trzymającej na rękę Syna, Zbawiciela świata.⁵¹ Jak pisze Fridrich: „lubo prostego pędzla, budzi jednak szczególniejszą cześć i poważanie majestatycznym wyrazem rysów”.⁵² Filochowski natomiast dodaje: „Rysy twarzy są grube i niekształtne a brak mu wdzięku. Uderza jednak wielką powagą i majestatycznością wzbudzając szacunek i poważanie [...] Choćby kto nie wiedział, że spieszy tu tyle tysięcy ludzi w różnych przygodach i nieszczęściu, ukorzyć się musi przed tym obrazem”.⁵³

Kunsztownie wykonana srebrna sukienka z wotów, przez nieznanego autora przy końcu XVIII wieku nadaje obrazowi większego majestatu i zakrywa niektóre niedociągnięcia plastyka. Reza (sukienka) jest w stylu barokowym i została wykonana z blachy srebrnej.⁵⁴ Do 1962 r. obraz nie miał prawdopodobnie odpowiednich krosien tylko był rozłożony na dużej desce, a przybity przez srebrną sukienkę gwoździami co spowodowało, że brzegi i cała powierzchnia obrazu była podziurawiona. W 1962 r. obraz został poddany konserwacji, którą przeprowadziła p. mgr Danuta Majda w Warszawie.

Obraz został odpowiednio lnianym płótnem dublowany na wosku, wypunktowany, zawerniksowany i umocowany na specjalnych krosnach. Sukienka ma obecnie oddzielne umocowanie na bokach; szkoda tylko, że jest zbyt odsunięta, od obrazu, co powoduje cień i słabszą widoczność.⁵⁵

3. Pierwsze wzmianki o czci obrazu Matki Boskiej w Koziebrodach

Pierwsza wzmianka o czci obrazu pochodzi z 1711 r.⁵⁶ Z wizyt kanonicznych odbytych w latach 1740 i 1750 wynika, że kościół ma pięć ołtarzy, przy czym w wielkim znajduje się

obraz Najświętszej Maryi Panny Częstochowskiej, ozdobiony dwiema koronami i srebrną suknią.⁵⁷ „Obraz ten jest słynny od niepamiętnych czasów łaskami, których udający się do niego z prawdziwą skruchą i wiarą w każdym czasie doznają”⁵⁸ W 1744 r. ks. Krupski zakłada w parafii bractwo różańcowe. Członkowie bractwa, zgodnie ze statutem, winni asystować ze światłem w czasie uroczystych procesji i przy ekspozycji zmarłych. Zebranie członków bractwa odbywa się raz w roku.⁵⁹ Również z 1744 r. pochodzi zapis 1000 funtów dokonany przez p. Malewską z Ostrowskich, z obowiązkiem odprawiania Mszy św. przed wielkim ołtarzem, w którym znajduje się obraz Matki Bożej, w każdą sobotę tygodnia.⁶⁰ „Są także śpiewane godzinki w każdą niedzielę i święta. Często jest odmawiany różaniec. W dni świąteczne, a niekiedy i w dni powszednie, są także śpiewane nieszpory.”⁶¹ O czci obrazu świadczą także liczne wota srebrne i złote w kształcie: serc, nóg, rąk, krzyżyków, koronek itp. Kolberg wspomina o wotum, na którym przedstawione jest dziecko w powiciu.⁶² Obraz ozdobiony jest dwiema koronami i srebrną sukienką „wydatnej roboty” [sic] „Wedle ustnego podania, suknię tę srebrną rodzina Malewskich swoim nakładem sprawić miała; 1200 funtów kosztować ma”⁶³ „Liczne wota, niektóre dość cenne, bursztynowe i korałowe paciorki świadczą, że wedle możliwości przynoszono swoje ofiary”⁶⁴ Przybywało tu zawsze wiele tysięcy ludzi trapienych różnymi nieszczęściami. Takie tłumy pobożnych przychodzą przed ten obraz każdego roku od bardzo dawna,⁶⁵ ponieważ: „Obraz ten jest słynny od niepamiętnych czasów łaskami, których udający się do niego z prawdziwą skruchą i wiarą w każdym czasie doznają”⁶⁶ Dlatego „obraz Matki Boskiej Częstochowskiej; udekorowany jest licznymi wotami, jako głośnymi świadkami nadzwyczajnych łask jakie się tu działy od początku XVIII w.”⁶⁷ Doznawano ich głównie w chorobach, kalectwie i rozmaitych trudnych okolicznościach życia.⁶⁸ W 1785 r. działy się cudowne zjawiska w kościele za przyczyną Matki Bożej, potwierdzone licznymi zeznaniami,⁶⁹ ale o tym będzie mowa w dalszej części opracowania.

II. ROZWÓJ KULTU MATKI BOSKIEJ W KOZIEBRODACH

Po przedstawieniu początków czci Matki Boskiej w Koziebrodach, ukážemy rozwój tegoż kultu. Spróbujemy najpierw wyjaśnić przyczyny popularności Obrazu w Koziebrodach, a następnie przedstawimy rolę Sanktuarium Koziebrodzkiego w życiu regionu i diecezji płockiej.⁷⁰

1. Przyczyny popularności obrazu Matki Boskiej w Koziebrodach

Obraz Matki Boskiej cieszył się czcią i popularnością wśród wiernych. Rozpoczęła się ona w okresie, w którym kult Matki Boskiej odgrywał szczególną rolę w polskiej religijności.⁷¹ Bezprzeczną podstawę zjawiska stanowiła cudowna obrona Jasnej Góry. Przyczyniła się ona do nadania Maryi tytułu „Królowej-Polski” i do umocnienia duchowego związku Polaków z Matką Bożą. Atak na Jasną Górę uznano za obrażę uczuć religijnych a jej obronę przypisano nie tyle sprawności załogi i wytrzymałości murów, co wstawiennictwu i opiece Matki Bożej, osłaniającej poświęcone sobie miejsce. Wydarzenie to znalazło odbicie w ślubach Jana Kazimierza.⁷² Ziemskim wyobrażeniem Maryi Królowej-Polski stał się obraz Madonny Jasnogórskiej.⁷³ Odtąd rośnie popularność wizerunku. Do Koziebród odnosi się w pewien sposób opinia St. Litaka, według której „począwszy

zwłaszcza od drugiej połowy XVII wieku tworzą się w Polsce liczne, charakterystyczne dla tej epoki, ośrodki kultów lokalnych. Mnożą się cudami słynące obrazy Matki Boskiej.⁷³ Obraz Matki Boskiej Częstochowskiej sprowadzono do kościoła w Koziebrodach w XVIII wieku.⁷⁴ Do popularności obrazu przyczyniły się cuda dziejące się w kościele na przełomie lat 1784/85.⁷⁵ W roku 1784 dnia 23 grudnia, wielka i nadzwyczajna jasność okazała się w tymże kościele, po pierwszy raz, która codziennie aż do dnia 7 stycznia 1785 r. była widziana.⁷⁶ Na potwierdzenie tego przytoczymy kilka zeznań świadków. W roku 1785 dnia 14 lipca Kasztelan Sierakowski zeznaje: „Ja niżej podpisany zeznaję jako ofiarując się do Matki Boskiej, przybywszy do Koziebród, zabawiłem dwa dni i dwie noce. Widziałem około dwunastej godziny wielką jasność przed ołtarzem Matki Boskiej, tak dalece, że można było policzyć wszystkie szyby w oknie, co się trzy razy pokazało i znikło. Widziałem także i gwiazdy kilkakrotnie przed tymże ołtarzem w kościele, które przechodziły się po suficie i trwały nie mniej jak kwadrans. Co każdego czasu stwierdzić jestem gotów sumieniem i przysięgą. Także przez drzwi wielkie patrząc szparą, ujrzałem na prawej stronie ciborium ze światła słup czyli kolumnę wielką, która w krótkim czasie zniknęła”.⁷⁷ Świadek M. Sierakowskiej i M. Skórzewskiej brzmi: „My także niżej wyrażone zeznajemy, jako to wszystko wyżej wymienione widziałyśmy. Nadto widziałyśmy gwiazdę ognistą, która od obrazu Matki Boskiej wypadłszy na kształt racy, puściła się z promieniami przez cały kościół, leciała, aż do chóru i tu znikła. Na to przysiądz w czasie gotowe jesteśmy, a dla lepszej wiary i wagi, rękami własnymi podpisujemy”.⁷⁸ Filochowski podaje, że podobne świadectwa złożyli: Bromirski, Rzeszotarski, Bońkowski, Podowski i wielu ludzi z niższej klasy.⁷⁹ „Tegoż roku (1785) dnia 12 sierpnia ksiądz Sylwester Zieliński, Proboszcz w Gralewie (później kanonik płocki i dziekan raciański) w nocy około godziny 10 widział światłość nadzwyczajną w kościele, trwającą przeszło pół kwadransa, prócz tego widział gwiazdę w oknie i po ścianach kościoła biegnące, i czasem całe okno okrywające”.⁸⁰

Podobne zeznanie złożył ksiądz Jan Świątecki z Seminarium Płockiego dnia 26 sierpnia 1785 r.⁸¹ Gdy na wiadomość o tych dziwnych zjawiskach zaczęli zgromadzać się wierni, biskup H. Szembek⁸² wyznaczył komisję z duchownych i świeckich mężów, godnych wiary, i polecił, aby wszystko dokładnie zbadali.⁸³

Dlatego też w roku 1785 przybyła do Koziebród komisja w składzie: ks. Staniszewski kanonik kolegiaty płockiej, ks. Cudnicki, dziekan gostyński, ks. Machowski, misjonarz i pan Szumański matematyk.⁸⁴ „Wieczorem zbrali się przed kościołem, uważając co się pokaże. Niedługo zajaśniało w kościele i lud wydał okrzyk podziwienia. Komisarze, zapewniwszy się, iż w kościele nikogo nie ma, zaczęli badać, czy z zewnątrz nie ma jakiego odbicia światła. Różnie debatowali, jeden mówił, że to światło gwiazd, inni, że światło z domów tak się odbija. Lecz kiedy o północy nigdzie światła nie było, tylu godnych świadków widziało je w kościele po kilka razy”.⁸⁵

Fridrich pisze, że szczegółowy protokół tej komisji jest przechowywany w aktach parafialnych.⁸⁶

Te niezwykle zjawiska jak i cudowne uzdrowienia spowodowały, że obraz Matki Boskiej w Koziebrodach zyskał wielką popularność w okolicy.

2. Rola sanktuarium w dziejach diecezji

Jak wspomniano, cechą religijności polskiej stanowiło m.in. nabożeństwo do Najświętszej Maryi Panny. „Jak wrosło ono w narodowy organizm niech zaświadczy choćby to jedno, iż zamiast uroczystej przysięgi starczyło powiedzieć: „Jak jestem sługą Maryi”, aby zupełnie

sobie i słowu danemu pozyskać wiarę”.⁸⁷ W diecezji płockiej cześć i głębokie nabożeństwo ku Bożej Rodzicielce sięga początków chrześcijaństwa na ziemi mazowieckiej.⁸⁸ Na ogólną liczbę 270 świątyń, pisze Załuski, przeszło 40 jest zbudowanych pod wezwaniem Najświętszej Maryi Panny. Wśród nich jest kościół w Koziebrodach z cudownym obrazem Matki Boskiej Częstochowskiej, udekorowany licznymi wotami, jako świadkami nadzwyczajnych łask, jakie się tu działy od początku XVIII wieku.⁸⁹

Jak w naszym kraju Jasna Góra jest uprzywilejowanym miejscem Maryi, tak w diecezji Płockiej: „Skępe i Koziebrody od wieków błyszczą najbardziej darami Niebios, po które zbiegają się zewsząd dzieci Maryi i prywatnie, i w licznych kompaniach”.⁹⁰ Do Koziebród przybywają licznie pielgrzymi, którzy nie mogą się pomieścić w kościele.⁹¹ „Dziś jeszcze pobożni Płocczanie dnia 8 września, pisze Barącz, rozdzielają się na dwie partje: jedni śpieszą do Skępego, drudzy do Koziebród”.⁹² Do Koziebród słynących na całą okolicę z cudownego obrazu Matki Boskiej ściągają rokrocznie na Zielone Świątki, a głównie na Narodzenie Najświętszej Maryi Panny, około 20.000 pątników z całej okolicy. Przybywa na tę uroczystość przeszło 20 kompanii z kapłanami i bez kapłanów.⁹³

Najczcigodniejszym zajęciem stało się dla mazowieckich szlachcianek szycie i haft złotem, sadzenie perłami i drogimi kamieniami sukienek, firanek na przyozdobienie obrazów Najświętszej Maryi Panny. Panowie zaś za zaszczyt sobie poczytywali, że mogli ofiarować ozdoby, kielichy i monstrancje złote, na uczczenie cudownego obrazu Matki Boskiej.⁹⁴ Przytoczone tu opinie, z wyjątkiem S. Barącza, nie mówią wprost o Koziebrodach, co wskazuje na fakt, iż sanktuarium pełniło przede wszystkim rolę miejsca kultu maryjnego, mającego znaczenie nie tyle dla życia diecezjalnego, ile głównie dla najbliższego regionu.

III. PRZEJAWY I FORMY KULTU MATKI BOSKIEJ W KOZIEBRODACH

Przejawami kultu są m.in. uroczystości odpustowe, pielgrzymki, stowarzyszenia kościelne, sprawowane formy czci i ślady doznawanych tu łask, łączących się ze wstawiennictwem Najświętszej Maryi Panny. Opis cudów i doznanych łask oraz wota zrelacjonujemy na podstawie zachowanych przekazów i pamiątek.

1. Uroczystości odpustowe

W początkach kultu Najświętszej Maryi Panny w Koziebrodach istnieją dwa odpusty w roku nie związane z kultem Matki Bożej: jeden na Trójcę Św. i drugi na św. Jakuba Apostoła patrona kościoła.⁹⁵

W roku 1842 jest już dziewięć odpustów:

1. św. Jakuba
2. św. Doroty
3. Matki Boskiej Różańcowej
4. Niepokalane Poczęcie Najświętszej Maryi Panny
5. Oczyszczenie Najśw. Maryi Panny
6. Zwiastowanie Najśw. Maryi Panny
7. Wniebowzięcie Najśw. Maryi Panny
8. Narodzenie Najśw. Maryi Panny
9. Zielone Świątki związane z 40-to godzinnym nabożeństwem.⁹⁶

Gawarecki podaje, że na te wszystkie uroczystości odpustowe, szczególnie jednak na uroczystości Matki Boskiej „pobożni ludzie nie tylko z okolic przyległych ale często i z odle-

głych miejscowości, nawet z Prus przybywają”.⁹⁷ Często na takie odpusty jak: w dniu Zesłania Ducha Św., Wniebowzięcia i Narodzenia Najświętszej Maryi Panny przybywają pielgrzymki z pobliskich parafii ze swoimi pasterzami. W uroczystości odpustowej bierze wówczas udział kilka tysięcy wiernych.⁹⁸

Obecnie uroczystości najbardziej okazałe zewnętrznie są związane z dniem 8 września. Parafianie już od 15 sierpnia zbierają się codziennie przy figurach na wspólną modlitwę do Matki Bożej. W kościele przy większej ilości wiernych nabożeństwa rozpoczynają się w dniu 7 września, trwają przez całą noc aż do wieczora w dniu następnym.

Dawniej na nocną adorację przybywało dużo ludzi. Obecnie liczba się zmniejszyła, bo wielu parafian i nie tylko, mając do dyspozycji własne samochody, przyjeżdża dopiero w dniu 8 września. Mimo to w ciągu tych dwóch dni w nabożeństwach bierze udział około 10.000 wiernych. Na sumę odpustową przychodzą pielgrzymki piesze z Raciąża, Drobiną, Zawidza, Jeżewa i Krajkowa. W ciągu uroczystości odpustowych rozdaje się ponad 30.000 Komunii św.⁹⁹

Jak już wyżej wspomniano, uroczystości odpustowe rozpoczynają się w wigilię 7 września, o godz. 21.00, różańcem przed Najświętszym Sakramentem. O godz. 23.00 jest odprawiana Godzina św. także przed Najświętszym Sakramentem, a o godz. 24.00 - Msza św.

W dniu uroczystości - 8 września - jest przeniesienie Najśw. Sakramentu do kaplicy św. Rodziny, w celu ułatwienia udzielania Komunii św. W godzinach południowych jest odprawiana suma w kościele, lub - o ile jest sprzyjająca pogoda - na cmentarzu przykościelnym. Po zakończeniu głównych obchodów odprawiana jest jeszcze Msza św. o godz. 17.00 lub o godz. 18.00. Uwzględnia się w ten sposób duchowe potrzeby wiernych, którzy nie mogli uczestniczyć w celebracji Eucharystii przed południem.¹⁰⁰

W roku 1967 ks. Janicki wymienia 7 dni odpustowych i pisze: „Uważam, że z punktu duszpasterskiego należałoby zostawić dwa dni odpustowe: Narodzenie Najśw. Maryi Panny i drugi dzień Zielonych Świątek. Owe dni są najbardziej uczęszczane przez parafian i przez pielgrzymów”.¹⁰¹

2. Pielgrzymki i zasięg społeczny kultu

Papież Leon XIII na przełomie XIX i XX wieku zachęcał wiernych Kościoła Rzymskiego do licznych pielgrzymek do cudownych obrazów Bogarodzicy. W Polsce uroczystości Maryi, do których przygotowywano się postem i przyjęciem Sakramentów św., były jakby świętami narodowymi.¹⁰²

„A jak w całym kraju naszym Jasna Góra i Ostra Brama są szczególnie uprzywilejowanymi tronami Maryi, w których i posłuch łatwiejszy i łaski hojniejsze - tak w diecezji Płockiej: Skępe i Koziebrody od wieków błyszczą najbardziej darami Niebios, po które zbiegają się zewsząd dzieci Maryi, i prywatnie, i w licznych kompaniach”.¹⁰³

Według wspomnianej opinii Kolberga na uroczystości Matki Boskiej Koziebrodzkiej śpieszą liczni wierni nie tylko z przyległych okolic, lecz także z odległych, a nawet często i z Prus”.¹⁰⁴ Filochowski dodaje natomiast, że pielgrzymki przybywają do Koziebród z Ciechanowa, Przasnysza, z Płocka a nawet z za Wisły. Pielgrzymi są tak liczni, że nie mogą pomieścić się w kościele.¹⁰⁵

Na dzień Narodzenia Najśw. Maryi Panny, przybywa tu do 20 tysięcy pątników.¹⁰⁶ Załuski dodaje, że: „Kompanii z kapłanami i bez kapłanów przybywa na tę uroczystość przeszło 20”.¹⁰⁷

„Dzisiaj jeszcze pobożni płocczanie dnia 8 września rozdzielają się na dwie partie, jedni śpieszą do Skępego, drudzy do Koziebród. Słowem - Koziebrody po Skępem, najbardziej są

nawiedzane przez pobożnych pątników”.¹⁰⁸ Po dziś kościół w Koziebrodach jest miejscem pielgrzymkowym. W uroczystości Narodzenia Najświętszej Maryi Panny (8.IX) przybywa 7 pielgrzymek: z Raciaża, Drobina, Jeżewa, Zawidza, Krajkowa, Gradzanowa, Uniecka. Wszystkich pielgrzymów przychodzi około 20 tysięcy.¹⁰⁹

3. Cuda i wota

U źródeł powstania każdego sanktuarium leży niezwykłość zjawisk: objawienia, cuda i łaski. Te znaki Bożego działania, budząc zaufanie i przeświadczenie o wyjątkowym charakterze miejsca, są zasadniczą przyczyną życia i działania sanktuarium.¹¹⁰ Dla człowieka wierzącego, wy tłumaczeniem cudu jest wszechmoc Boża, jako ostateczna przyczyna wszystkiego.

Maryja najpełniej i najdoskonalej uczestniczyła w zbawczym dziele Chrystusa. Obdarzona więc została przywilejem „pośredniczenia”. Zjednując dary Boże, ukazuje moc i skuteczność pośrednictwa Chrystusa. Doskonałą ilustracją i potwierdzeniem tej nauki, są sanktuaria Jej czci poświęcone. Gromadzący się w nich lud doświadcza w sposób wyjątkowy obecność Maryi i przeżywa osobowe z Nią spotkanie przez doznawane czy też nawet tylko obserwowane cuda i łaski.¹¹¹ „Przyczyną cudów i łask nie jest sam obraz jako taki. Jest on tylko materialnym przedmiotem, ale otaczany wielką czcią, ponieważ jest tym narzędziem, poprzez które działa Najświętsza Maryja Panna, ukazując swoje uczestnictwo w mocy Bożej”.¹¹²

Załuski stwierdził istnienie w Koziebrodach akt opisujących cuda, „które aczkolwiek przez bieg czasu zostały tak uszkodzone, że niektórym trudno z nich czegokolwiek dojść [...] my jednak, dzięki uprzejmości ks. proboszcza Pendicha i pracowitości nauczyciela p. Ludwika Chęcińskiego i własnym ślęczeniu - akta te najskrupulatniej przejrzelśmy...”¹¹³

Akta te zawierały 18 kartek, bez tytułu, początku i końca. Zawarte w nich były świadectwa osób różnego stanu z lat: 1742 - 1799.¹¹⁴ Oto niektóre z nich:

21 grudnia 1742 roku: „Ja Franciszek Paprocki, szlachetnie urodzony, zeznaję, iż z łaski wszechmogącego Boga i przyczyny Najświętszej Marii Panny, w ciężkiej mojej chorobie, leżąc kilka tygodni, miałem we śnie objawione, abym się tu udał. Pojechałem natychmiast, choć wiadomo każdemu w jakiej słabości zdrowia i łamania kości zostawałem. Stąd powróciwszy do domu z łaski Boskiej zdrów zupełnie zostałem. Teraz na podziękowanie podczas oktawy Bożego Ciała tu przybyłem, a dla większego świadectwa własnoręcznie podpisuję się. Franciszek Paprocki z parafii niedzbarskiej ze wsi Łepki”.¹¹⁵

„Roku 1743 dnia 5 kwietnia ofiarował się do Koziebród szlachcic Paweł Mączewski z parafii Unieck ze wsi Charzyn, że zaś schorzał iść nie mógł, przeto go tu przywieziono i do kościoła z wielką trudnością o kulach wprowadzono za przyczyną Matki Boskiej ozdrowiał i zostawił kule na pamiątkę”.¹¹⁶

„Roku 1757 w piątek przed Zielonymi Świątkami, Jakub Cichocki, zostający w wielkim kalectwie, tak że z prawej nogi ciało od kości odpadało, gdy z wielkim wysiłkiem na to miejsce o 10 mil drogi przybył, za trzecim obejściem ołtarza uczuł się zupełnie zdrowy, porzucił kule i chodził swobodnie wobec zdziwionych ludzi, którzy wówczas byli w kościele.”¹¹⁷

„W roku 1799 niejaki Józef Chruścielecki, z powiatu ciechanowskiego, parafii zielńskiej (Zielona ciech.) ze wsi Barańce, po dwuletniej ciężkiej chorobie, ofiarowawszy się do Matki Boskiej w Koziebrodach, zupełnie ozdrowiał”.¹¹⁸

Czynnikiem decydującym o kwalifikacji nadzwyczajnego wydarzenia jako cudu, jest kontekst religijny. Zarejestrowane fakty, wskazują na modlitwę, która często była połączona z ofiarą lub wyrzeczeniem, np. z trudem pielgrzymki, rezygnacją z czegoś, dobrym uczynkiem.¹¹⁹

Doskonałym źródłem informacji o cudach i łaskach są wota. Wota to dar wdzięczności za otrzymane łaski. „Nic przeto dziwnego, pisze Załuski, że ludzie doznawszy wielu cudów i pociech na duszy i ciele, pamiętali o Koziebrodach i za doznawane dobrodziejstwa składali tu różne dary”.¹²⁰

Gawarecki podaje taki oto spis wot w kościele Koziebrodzkim: „Wotów srebrnych kwadratowych większych i mniejszych sztuk 40. Wotów srebrnych większych 15. Wotów srebrnych wielkich 22. Serc srebrnych 18. Nóg 11. Rąk 2. Sprzączek 2. Kubek z dwoma uszkami 1. Krzyżyk 1. Korona 1. Razem: 113.

Złoto i klejnoty. Korona złota 1. Krzyżyk złoty 1. Krzyżyk pozłacany srebrny 1. Łańcuszek złoty 1. Sygnetów z oczkami 3. Obrączek złotych 13. Obrączek srebrnych 8. Pereł okrągłych 7. Pereł w sieczkę 4 - pomieszanych z granatami z małym złotym krzyżykiem sznurków lecz tylko akomodowanych z kamieniami 2. Kolczyków z kamieniami 2. Obrączek z koronno złota 12. Razem 55”.¹²¹

Od roku 1803 do 1819 za czasów proboszcza, ks. Grabowskiego, przybyły następujące wota: „Wotów wielkich kwadratowych sztuk 10. Rączka srebrna 1. Tabliczka trójkątna 1. Ampulek z wotów przez beneficjanta zrobionych do Mszy św. 1. Ampulek do chrztu 1. Zapiniek do kap par 2. Razem 16”.¹²²

Podajemy także za Gawareckim niektórych ofiarodawców wot:

- “1. Roku 1785 Antoni i Katarzyna Pestkowsy, Młynarze z Radzanowa ofiarowali szczerozłotą koronę.
2. Tegoż roku, Zielińscy vice-regenstwo dali votum srebrne z wybiciem na nim Najśw. Panny Częstochowskiej.
3. Tegoż roku, Marianna Dramińska ofiarowała kubek srebrny.
4. Tegoż roku, Honorata z Gumowskich Sokolnicka, złożyła sygnet złoty z rubinem.
5. Roku 1786 Wawrzyniec Sokoliński Burgrabia ziemski Płocki, dał votum srebrne z napisem: “Monstra Te esse Matrem”.
6. Roku 1787 Katarzyna Drewnicka Sędzina Grodzka Różańska złożyła votum srebrne w kształcie serca, na którym imię Jezus wyrte.
7. Tegoż roku 5 września Michał i Antonina z Małowiejskich Lasoccy, Kasztelanstwo Konarscy, złożyli obrączek dwie złotych.
8. Roku 1789, 18 lipca, Młodzianowsy ofiarowali votum srebrne.
9. Tegoż roku Jakowska z Trzepowa pod Płockiem, dała votum srebrne.
10. Tegoż roku dnia 10 listopada, Bońkowsy Podczasostwo, ofiarowali votum srebrne, na którym jest Opatrzność Boska.
11. Roku 1790 dnia 12 czerwca Kadłubowsy Podśędkostwo Ziemi Wyszogrodzkiej, złożyli votum srebrne, na którym jest dziecię w powiciu wyrte.
12. Michał Żurawski Szambelan J. K. Mości złożył sygnet duży do korony Najśw. Panny Maryi w środku, którego kamień był niemały”.¹²³

Jak wynika z protokołu: „Z lewej i prawej strony obrazu, jak również w dwóch nowych ramach zawieszonych na ścianie po lewej i prawej stronie ołtarza wiszą wota w ilości 183 sztuki, mianowicie: serc 35, blaszek 71, nóg 14, oczu 14, krzyżyków 12, sznurów bursztynowych 10, paciorków i innych 25, medali 2 i 1 łańcuszek. Magdalena Goszczyńska z Drobina, ofiarowała w 1947 r. kolczyki korale w złotej oprawie”.¹²⁴

Zdarzały się także kradzieże tych pamiątek. Na jesieni 1928 roku, skradzione zostały złote kolczyki, na wiosnę 1935 roku skradziono złoty naszyjnik wiszący pod szyją obrazu Matki Bożej”.¹²⁵ Z dnia 8 na 9 sierpnia 1980 roku złodzieje dostali się bocznymi drzwiami do kościoła i zabrali dwa lichtarze z wielkiego ołtarza, oraz cztery wota wiszące na ścianie obok ołtarza.¹²⁶

Wota to dar wdzięczności dla Matki Bożej za otrzymane łaski. Nadzwyczajne łaski, jako Boże znaki pouczają nas, że sanktuaria Maryjne są miejscem szczególnej ingerencji Bożej. Tak jak cuda biblijne miały określone znaczenia i cel, tak w przypadku łask doznawanych w sanktuariach stykamy się z Bożym sposobem nawiązania kontaktów z człowiekiem. Obraz Matki Bożej jest Narzędziem Łaski, a zarazem znakiem realnej obecności Maryi w Kościele.

4. Bractwa i inne formy czci Matki Bożej

24 lipca 1744 roku powstaje w Koziebrodach Bractwo Różańcowe, którego założycielem jest ks. Krupski z zakonu św. Dominika. Obowiązkiem Bractwa jest asystować ze światłem w czasie uroczystych procesji i przy eksportacji osób zmarłych. Zebranie tegoż Bractwa odbywa się raz w roku po odpuście na Matkę Bożą Różańcową. Bractwo nie posiada swoich, oddzielnych funduszów.¹²⁷

Za rządów biskupa Kossowskiego w diecezji płockiej został wydany okólnik, który polecał, aby odprawiano nabożeństwo różańcowe w październiku rano na Mszy świętej, a tam gdzie jest kościół pod wezwaniem Matki Boskiej, na wieczór z wystawieniem Najświętszego Sakramentu. Odmawia się wtedy częstkę Różańca św., czyta lub śpiewa litanie loretańską, „Pod Twoją obronę”, bywają czasem nauki lub czytania, potem pieśń do Matki Boskiej i kończy się błogosławieństwem Najświętszym Sakramentem.¹²⁸

„W tym miesiącu październikowym, pisze Załuski, niemasz prawie domu, w którym by różaniec nie był odmawiany przed obrazem Matki Boskiej. Całe wsie odmawiają go wspólnie, nucąc przy tym pobożne pieśni na cześć Niepokalanej Dziewicy”.¹²⁹ Uroczyście obchodzi się wszystkie święta Matki Boskiej. Jako wyraz radości i miłości ku Matce Najświętszej, ubierano ołtarze, figury, obrazy w kwiaty, firanki, wieńce i girlandy. Kościoły wyglądają wtedy „jakby sale godowe, oczekujące swej Niepokalanej Matki-Oblubienicy: czyste, udekorowane, rzęsimym światłem ubarwione. Kapłani głosili wzniosłe nauki na cześć Bogarodzicy, lud odświętnie przybrany, postem wigilijnym przygotowany, w źródle pokuty oczyszczony, przystępował do stołu Pańskiego. Rano śpiewano Godzinki o Niepokalanej Matce Boskiej bądź po domach, bądź w drodze, dążąc do świątyni, a tu już aż serce rosło, słysząc one rzewne pienia: „Zacznijcie wargi nasze chwalić Pannę Świętą”. Potem Różaniec św., po południu - „Koronkę”, pieśni pobożne”.¹³⁰

W maju natomiast ludzie gromadzą się nie tylko w kościele, ale i w domach, przy figurach i kaplicach. Stroją wizerunki Matki Boskiej w kwiaty, odmawiają lub śpiewają litanie Loretańską, śpiewają pieśni: „Serdeczna Matko”, „Salve Regina”, „Matko Niebieskiego Pana” i wiele, wiele innych. Nabożeństwo rozwinęło się jeszcze bardziej za biskupa Popiela, który wydał okólnik dla diecezji płockiej, zalecający uroczyście obchodzić ten miesiąc.¹³¹

Załuski relacjonuje: „dziś chyba nie masz choćby najuboższego kościoła w diecezji, aby nie odprawiano tej, tak zwanej Majówki, solennie co dzień rano lub wieczorem z wystawieniem Najświętszego Sakramentu, ze śpiewem Litanii Loretańskiej, po Twoją obronę, głosząc nauki lub czytając o Matce Boskiej, o Jej cnotach, potem pieśń nucąc na Jej cześć, a po benedykcji i schowaniu Najśw. Sakramentu, żegnając Matkę Boską oną cudowną melodią: „Dobranoc Ci, Panno Święta”.¹³²

5. Pobożność Maryjna a życie religijne parafii

Bp Paweł Zakrzewski pisze w dekrecie wizytacyjnym o przywiązaniu parafian do wiary i Kościoła. „Do tego przywiązania parafia ma specjalny tytuł, bo w kościele znajduje się Obraz Najśw. Maryi Panny łaskami słynąca, bo parafia znajduje się pod przemożną opieką Bożej Rodzicielki, z czego wypływa obowiązek gorliwszej czci Najśw. Maryi Panny i Boga i

większego przywiązania do spraw Bożych".¹³³

W 1970 roku na ogólną liczbę 2700 wiernych rozdzielono tylko 12.500 Komunii św., co nie jest dużą ilością przy uwzględnieniu faktu, iż Koziebrody są sanktuarium Maryjnym. Także udział w nabożeństwach zależy od natężenia prac rolnych.¹³⁴ W dzień odpustu, 8 września udziela się przeszło 3.000 Komunii św.¹³⁵ W porównaniu więc z ilością pielgrzymów przybywających na ten odpust (ok. 20 tys.)¹³⁶ jest to niewiele. Ks. Piotr Szewczak starał się o powiększenie kultu Maryjnego w swojej parafii. Starannie organizował więc uroczystości odpustowe z 7 na 8 września.

W 1981 r. na skutek sprzyjających warunków, powiększyła się liczba pielgrzymek a tym samym liczba uczestników uroczystości. Liczni wierni, którzy chcą przystąpić do Sakramentu Pokuty są zawsze obsłużeni.¹³⁷ Mimo wysiłku duszpasterzy, w parafii szerzy się pijaństwo. Ks. Szewczak pisze: „O trzeźwość parafii walczył mój poprzednik ks. kan. Telesfor Bogucki, ja robię co mogę, ale alkoholizm nie maleje ale rośnie. Smutne fakty, że w czasie odpustu 8 września podobno wypija się ponad 1000 litrów samej wódki”.¹³⁸

O zewnętrznej pobożności maryjnej świadczy m.in. także dzwon poświęcony Matce Bożej. Czytamy na nim: „Wyszedłem z ognia w styczniu R.P. 1931, by głosić chwałę Bogu, Niepokalanie Poczętej Najświętszej Maryi Pannie. Na radość Zmartwychwstałej Polsce. Pokój ludziom dobrej woli. Na chrzcie świętym Patronem moim został św. Stanisław. Głos mój będzie wydawał dźwięki powszystkie dni w niedziele i święta. Przyjdź do tej świątyni i sław Boga. Gdy patronem tej parafii był ks. St. Krzykowski ofiarował mnie na usługi cudownemu obrazowi Matki Najświętszej w tym kościele parafialnym z poza oceanu Milkwanee Józef Jan Ksiciński z Małejwi na miejsce mego poprzednika „Jana” skradzionego i rozbitego przez Niemców podczas wojny wszechświatowej (1914-1918)”.¹³⁹

W latach 60-tych XX wieku parafia ufundowała dwa dzwony spizowe:

„1. wagi 297 kg z napisem „Jakub”

2. wagi 513 kg z napisem: „Maria” - ufundowali mnie parafianie Koziebrodscy na pamiątkę tysiąclecia chrześcijaństwa w Polsce 966-1966 za czasów Papieża Jana XXIII, biskupa płockiego Jana Wosińskiego i proboszcza ks. Józefa Janickiego w r. 1963”.¹⁴⁰

Przeprowadzona w 1977 r. wizytacja w Koziebrodach wykazała, że: „kościół parafialny, sanktuarium Maryjne, w ostatnim czasie został odnowiony i w sposób wystarczający przygotowany do uroczystości koronacyjnych cieszącego się specjalnym kultem Obrazu Matki Bożej”.¹⁴¹ Sam obraz przeszedł odpowiednie zabiegi konserwacyjne w 1962 r. Koszta konserwacji opłaciły matki parafii Koziebrody.

Ksiądz biskup Bogdan Sikorski będący na peregrynacji Obrazu Matki Boskiej Częstochowskiej 9 maja 1976 r. w Koziebrodach zapowiedział, że będzie się starał u Ojca świętego, o zezwolenie na koronację obrazu koziebrodzkiego koronami papieskimi. W rok później (1977) Biskup Ordynariusz wizytując parafię ponownie mówił o koronacji obrazu.¹⁴²

Dzieje kultu obrazu Matki Bożej w Koziebrodach pozwalają stwierdzić, że jak w przeszłości kult maryjny rozwijał się w ciągu całego roku liturgicznego tak obecnie jest on ograniczony do jednego dnia, do odpustu związanego ze świętem Narodzenia Najświętszej Maryi Panny - 8 września.

Przed obecnymi duszpasterzami stoi więc zadanie rozwijania ośrodka maryjnego kultu w Koziebrodach, by mógł on spełniać właściwą swoją rolę obecnie i w przyszłości. Zadania te określił papież Paweł VI w liście z dnia 1 maja 1971 r. skierowanym do rektorów Sanktuariów Maryjnych „Si ex providentis”, w którym pisał m.in.: „Zabiegajcie coraz gorliwiej o to, aby sanktuarium maryjne, nad którymi zlecono wam troskę, stały się miejscami, z których unoszą się modły, wypraszające pokój, jedność i pomyślność dla wszystkich ludzi. Szczegól-

nie zaś niech w tych sanktuariach ludzie ci otrzymują słowo wiary i niech przepajają nim coraz bardziej swoje życie. Niech również owe sanktuaria stają się miejscami, z których będą odchodzić z postawą gotowości włączenia wszystkich sił swoich w dzieło pokoju i jedności Kościoła”.¹⁴³

Papież wskazał również drogi odnowy i rozwoju czci Najświętszej Maryi Panny w adhortacji „*Marialis cultus*”, z dnia 2 lutego 1974 r. W dokumencie tym znajdujemy potwierdzenie teologicznego uzasadnienia dla podstawowych form kultu maryjnego, oraz wskazania duszpasterskie dotyczące programowania jego współczesnych modeli.

Wydaje się, że myśl o koronacji obrazu Matki Boskiej Częstochowskiej w Koziębrodach nie jest już aktualna.

Zadaniem duszpasterskim w tym ośrodku pozostaje jednak podtrzymywanie nurtu maryjnego w pobożności parafian oraz profilowanie go w oparciu o wskazania Magisterium Kościoła.

Ośrodek stwarza też szanse oddziaływania na sąsiednie wspólnoty dzięki licznemu, także dziś, udziałowi ich członków w dorocznej uroczystości odpustowej, w dniu 8 września.

Przypisy:

1. J. Buxakowski, *Najświętsza Maryja Panna w liturgii*. W: *Gratia plena* (pod red. B. Przybylskiego) Poznań - Warszawa - Lublin 1965, s. 79.
2. St. Litak, *Z dziejów kultu Matki Boskiej Częstochowskiej w XVII i XVIII w. Sprawa zasięgu społecznego*. W: *Z zagadnień kultury chrześcijańskiej* (pod red. M. Krąpca) Lublin 1973, s. 447.
3. Tamże, s. 449.
4. *Kronika Parafialna*, s. 1 (prowadzenie kroniki rozpoczął w 1963 r. ks. proboszcz Józef Janicki).
5. W. Załuski, *Cudowne obrazy Przenajświętszej Bogarodzicielki w Diecezji Płockiej*, Kielce 1905, s. 144.
6. Tamże.
7. *Kronika Parafialna*, s. 10.
8. R. Filochowski, *Część II ciekawych opowiadań pielgrzyma*, Warszawa 1881, s. 25; W. Załuski, dz. cyt., s. 144-145.
9. W. Załuski, dz. cyt., s. 145.
10. W. Gawarecki, *Pamiętki historyczne Łowicza*, Warszawa 1844, s. 212; R. Filochowski, dz. cyt., s. 25; W. Załuski, dz. cyt., s. 145.
11. W. Gawarecki, dz. cyt., s. 213 do wymienionych dwóch dodaje Jakuba kanonika płockiego.
12. *Diecezja Płocka* (red. W. Lis), Płock 1978, s. 65: „Dobiesław /7. V. 1375 - 1. XII. 1381/ (...). Erygował szereg nowych parafii wydzielając niekiedy nowe okręgi parafialne z parafii dawniej już istniejących...”.
13. W. Gawarecki, dz. cyt., s. 213-217. Znajduje się tekst erekcji.
14. R. Filochowski, dz. cyt., s. 26; W. Gawarecki, dz. cyt., s. 213; W. Załuski, dz. cyt., s. 146.
15. *Diecezja Płocka*, dz. cyt., s. 339.
16. Tamże, s. 66: „Jakub syn Floriana z Korzkwi /31. VII. 1396 - 27. V. 1425/ (...) Bonifacy IX mianował go biskupem płockim, na co z ogromnym oporem zgodziła się kapituła płocka i książęta mazowieccy”.
17. Cyt. za W. Załuski, *Historia Obrazu Matki Boskiej Koziębrodzkiej*, Kielce 1909, s. 146-147.
18. Jak wynika z treści samej erekcji nie mogła ona być wydana w 1402 r. (jak podaje Gawarecki), ponieważ Litwini, o których jest mowa, ograbiali kościół udając się pod Grunwald. Zob. *Diecezja Płocka*, dz. cyt., s. 339.
19. W. Załuski, dz. cyt., s. 147.
20. Zob. R. Filochowski, dz. cyt., s. 28; W. Załuski, dz. cyt., s. 147.
21. *Diecezja Płocka*, dz. cyt., s. 67: „Jakub Buczacki z Podola (29. XII. 1538 - 5. V. 1541) od 1518 r. biskup chełmski, zmarł w Brodnicy. ma nagrobek w katedrze płockiej.

22. R.Filochowski, dz.cyt., s.28; W.Załoski, dz.cyt., s.148.
23. Diecezja Płocka, dz.cyt., s.339.
24. W.Gawarecki, dz.cyt., s.218.
25. Tamż, s.219. Gawarecki pisze jednak, że ta wizytacja została odbyta za rządów bp Szembeka. Józef Eustachy Szembek został biskupem płockim dopiero 29.I.1753 r. Wcześniej, od 1737 r, był biskupem chełmińskim.
26. Diecezja Płocka, dz.cyt., s.69: „Antoni Sebastian Dembowski (6.V.1737 - 18.XII.1752) urodził się w r.1682, syn Floriana, sędzigo Ziemi Płockiej. Księdzem został dopiero w 1736 r. jako wdowiec. W następnym roku otrzymał biskupstwo płockie a potem włocławskie. Zmarł 17.IX.1763 r.
27. W.Gawarecki, dz.cyt., s.219.
28. Tamże, s.230.
29. Tamże, s.223 oraz: Opis Kościoła Parafialnego Koziembrodzkiego w czasie wizytacji dekanalnej z dn. 31 lipca 1817 r. s. brak.
30. Wizytacja dekanalna 1817 r., s.brak.
31. A.Fridrich, Historia cudownych obrazów Najświętszej Maryi Panny w Polsce. T.3, Kraków 1908 s.109; zob. też W.Gawarecki, dz.cyt., s.220; W.Załoski, dz.cyt., s.149.
32. Diecezja Płocka, dz.cyt., s.339.
33. Kronika Parafialna, s.5.
34. Tamże, s.9.
35. Tamże, s.10.
36. J.Wojnowski, Rozwój czci Matki Bożej w Polsce, „Homo Dei” 6(1957), s.857.
37. Z.Rozanow, Obraz Matki Boskiej Częstochowskiej. W: Jasnogórska Bogurodzica 1382-1982 (dz.zbiorowe), Warszawa 1982, s.164.
38. Tamże.
39. Tamże, s.164.
40. Tamże.
41. Tamże.
42. Tamże.
43. Tamże, s.165.
44. Tamże, s.173.
45. Tamże, s.174.
46. Tamże.
47. W.Malej - M.Pierożyński, Sanktuaria Matki Boskiej w Polsce, „Homo Dei” 6(1957), s.874.
48. Tamże.
49. W niniejszym opisie ikonograficznym korzystano z pomocy ks.prof. Lecha Grabowskiego, kustosa Muzeum Diecezjalnego. Za tę pomoc wyrażamy Księdzu Prałatowi szczególną wdzięczność.
50. Kronika Parafialna, s.6.
51. W.Gawarecki, dz.cyt., s.221.
52. A.Fridrich, dz.cyt., s.109.
53. R.Filochowski, dz.cyt., s.53; por. także W.Załoski, dz.cyt., s.150.
54. Odpis protokołu Tradycyjnego z 1936 r. ze zmianami w latach do 1949 r. Nr 797 (14.III.1949) s.brak oraz: Tradycyjny zdawczo-odbiorczy protokół parafii Koziembrody dn. 3 lipca 1977 r. s. brak. (Dokumenty znajdują się w Archiwum Diecezjalnym). Zob. także: O.Kolberg, Dzieła wszystkie. T.27, cz.4. Mazowsze, Kraków 1888, s.381.
55. Kronika Parafialna, s.6.
56. A.Fridrich, dz.cyt., s.110.
57. W.Gawarecki, dz.cyt., s.220.
58. Tamże, s.224.
59. Tamże, s.232.
60. W.Gawarecki, dz.cyt., s.232.
61. Opis Kościoła Parafialnego Koziembrodzkiego w czasie wizyty dekanalnej dnia 31.VII.1817 r. s.brak.

62. O.Kolberg, dz.cyt., s.381.
63. W.Gawarecki, dz.cyt., s.222.
64. R.Filochowski, dz.cyt., s.35.
65. A.Fidrich, dz.cyt., s.109.
66. W.Gawarecki, dz.cyt., s.225.
67. W.Załuski, O czci Przenajświętszej Bogarodzicy i praktykach religijnych, teże czci doznających w diecezji Płockiej, Płock 1908, s.24.
68. O.Kolberg, dz.cyt., s.381.
69. Tamże; R.Filochowski, dz.cyt., s.30.
70. K.Górski, Dzieje życia wewnętrznego w Polsce. W: Księga 1000-lecia katolicyzmu w Polsce. Red. M.Rechowicz, Lublin 1969, s.341.
71. Z.Rozwanow - E.Smulikowska, Skarby kultury na Jasnej Górze, Warszawa 1974, s.7.
72. Tamże.
73. St.Litak, Z dziejów kultu Matki Boskiej Częstochowskiej w XVII-XVIII wieku. Sprawa zasięgu społecznego. W:Z zagadnień kultury chrześcijańskiej. Pr.zbior. pod red. M.Krapca, Lublin 1973, s.449.
74. Zob. I,3 niniejszego opracowania.
75. R.Filochowski, dz.cyt., s.30.
76. O.Kolberg, dz.cyt., s.381; por. W.Gawarecki, dz.cyt., s.229; R.Filochowski, dz.cyt., s.30.
77. Tamże, s.30.
78. Tamże, s.31.
79. Tamże.
80. W.Gawarecki, dz.cyt., s.229; zob. O.Kolberg, dz.cyt., s.381.
81. W.Gawarecki, dz.cyt., s.230.
82. „Krzysztof Hilary Szembek (1785 - 5.IX.1797) syn Antoniego, Kasztelana Nakielskiego. W 1774 został koadiutorem biskupa Poniatowskiego z prawem następstwa. Zmarł w Krakowie”. Diecezja Płocka, dz.cyt., s.69.
83. R.Filochowski, dz.cyt., s.29.
84. Tamże.
85. Tamże, s.30.
86. A.Fridrich, dz.cyt.,s.110. Nie dotarto już do tego protokołu, ponieważ prawdopodobnie spłonął razem z plebanią w 1963 r.
87. W.Załuski, O czci Przenajświętszej..., s.8.
88. Tamże, s.22.
89. Tamże, s.24.
90. Tamże, s.34.
91. R.Filochowski, dz.cyt., s.32.
92. Sadok Barącz, Cudowne obrazy Matki Najświętszej w Polsce, Lwów 1891, s.682; Zob. W.Załuski, Cudowne obrazy..., s.151.
93. W.Załuski, Cudowne obrazy..., s.149; zob. A.Fridrich, dz.cyt., s.112; O.Kolberg, dz.cyt., s.382.
94. W.Załuski, O czci Przenajświętszej..., s.10.
95. Opis Kościoła Parafialnego Koziebrodzkiego w czasie wizyty dekanalnej dnia 31 lipca 1817 r., nr i s. brak.
96. Akta wizytacyjne parafii Koziebrody od 5-17.06.1842 r. s.brak.
97. H.Gawarecki, dz.cyt., s.231.
98. Tamże.
99. Dekret wizytacyjny dla parafii św. Jakuba w Koziebrodach dn. 25.IV.1977 r. Nr 2629/77.
100. Akta z Koziebród z dnia 11 sierpnia 1962 r. Nr 2227; por. Akta z Koziebród z 28 sierpnia 1954 r. Nr 2758; także 1 września 1947 r. Nr 2093, 28 sierpnia 1948 r. Nr 2580, 1 września 1949 r. Nr 2437, 18 sierpnia 1950 r. Nr 2218, 14 grudnia 1950 r. Nr 3767.
101. Akta z Koziebród dnia 22 grudnia 1967 r. Nr brak.
102. Załuski, O czci Przenajświętszej..., s.14.
103. Tamże, s.34.

104. O.Kolberg, dz.cyt., s.382.
105. R.Filochowski, dz.cyt., s.33.
106. A.Fridrich, dz.cyt., s.112.
107. W.Załoski., Cudowne obrazy..., s.149.
108. Tamże, s.151; por. S.Barącz, dz.cyt., s.682.
109. Na podstawie wywiadu z ks. P.Szewczakiem w 1981 r.
110. W.Królik, I słynie cudami. W: Jasnogórska Bogarodzica..., s.191.
111. Tamże.
112. Tamże.
113. W.Załoski, Cudowne obrazy..., s.149; por. Koziebrody. W: Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego, t.IV, s.546.
114. W.Załoski, Cudowne obrazy..., s.153.
115. R.Filochowski, dz.cyt., s.31; por. A.Fridrich, dz.cyt., s.110.
116. Tamże.
117. Tamże.
118. W.Załoski, Cudowne obrazy..., s.153.
119. M.Królik, dz.cyt., s.198.
120. W.Załoski, Cudowne obrazy..., s.154.
121. H.Gawarecki, dz.cyt., s.223-224.
122. Tamże, s.224.
123. Tamże, s.226-227; por. R.Filochowski, dz.cyt., s.32; W.Załoski, Cudowne obrazy..., s.155.
124. Odpis Protokołu Tradycyjnego z 1936 roku, ze zmianami w latach do 1949 roku Nr 797 (14.III.1949 r.).
125. Tamże.
126. Akta z Koziebród dnia 22 sierpnia 1980 r. Nr 6251; por. Akta z Koziebród dnia 17 października 1980 r. Nr 7706.
127. Opis Kościoła Parafialnego Koziebrodzkiego w czasie wizyty dekanalnej dnia 31 lipca 1817 r., s. i nr brak oraz W.Gawarecki, dz.cyt., s.232.
128. W.Załoski, O czci Przenajświętszej..., s.42.
129. Tamże.
130. Tamże, s.46.
131. Tamże, s.47.
132. Tamże, s.48.
133. Akta wizytacyjne z dnia 2 lipca 1956 roku Nr 2928 s.brak.
134. Dekret wizytacyjny dla Parafii św. Jakuba w Koziebrodach dnia 24 sierpnia 1971 r.
135. Sprawozdanie ks. proboszcza parafii Koziebrody w dniu wizytacji J.E.Ks. Bp. B.Sikorskiego dnia 9.IV.1977 Nr 2462.
136. Kronika Parafiana, s.10.
137. Akta z Koziebród dnia 13.XI.1981 r. Nr 11788.
138. Sprawozdanie [...] 9.IV.1977 Nr 2462.
139. Cytat dosłownie zawarty w: „Odpis Protokołu Tradycyjnego z 1936 roku ze zmianami w latach do 1949 roku. Nr 797 (14.III.1949 r.).
140. Akta z Koziebród z dnia 2.IV.1962 Nr 1709 s.brak.
141. Dekret wizytacyjny dla parafii św. Jakuba w Koziebrodach dnia 25.IV.1977 r. Nr 2629/77.
142. Kronika Parafialna, s.9.
143. Cyt. za: Orędownik Diecezji Chełmińskiej, Pelplin 1971, nr 7-10, s.125.